

позитивного вирішення закінчення іспитового строку достатньо було б початку сплати позову.

У багатьох країнах світу створені державні фонди по відшкодуванню шкоди потерпілим у результаті злочинів. Ці фонди створюються за рахунок коштів держави, а потім держава субсидіарно стягує виплачені кошти з засудженого. Це складний механізм. Таку проблему можна було б частково вирішити за зазначених обставин, тим паче, що від цього була б користь й для досягнення цілей умовного засудження.

Отже, зробимо такі висновки: умовне засудження можна застосувати майже до всіх учасників господарських злочинів при позитивному збігу обставин, що стосуються особи винного. Стосовно учасників тих злочинів, що визнані тяжкими, умовне засудження неприпустимо до їх організаторів. За умовного засудження можливо встановлення обов'язку сплати хоча б частини цивільного позову.

Список літератури:

1. Кудрявцев В. Проблемы наказания, не связанного с лишением свободы // Советская юстиция. 1968. №1. 2. Постанова Пленуму Верховного Суду України №12 від 25.12.92 «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності». 3. Постанова Пленуму Верховного Суду України №9 від 30.09.94 «Про судову діяльність в умовах загострення в Україні криміногенної ситуації» 4. Гуророва Н.А. Соучастие по уголовному праву Украины. Х., 1997. 5. Ковалев М.И. Соучастие в преступлении. Часть первая. Понятие соучастия. Свердловск, 1960. 6. Владимиров В.А. Преступление совершенно соучастниками. М., 1961. 7. Постанова Пленуму Верховного Суду України №6 від 28.06.85 «Про хід виконання судами України законодавства, а також постанов Пленуму Верховного Суду України з питань призначення покарання». 8. Ломако В.А. Применение условного осуждения. Х., 1976.

Надійшла до редколегії 14.10.2000

*О.Ф. Штанько, перший проректор
Київського ін-ту внутр. справ при Нац. академії
внутр. справ України, заслужений юрист України*

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Завдання, поставлені перед слідчим апаратом, вимагають, щоб слідча робота була ефективною і якісною. Питання ефективності застосування права не залишилися поза увагою багатьох дослідників слідчого процесу. У своїй переважній більшості вони визначають ефективність як співвідношення між фактичним результатом, який є наслідком реалізації закону, і поставленою ним метою [1, с.21–75]. Спираючись на таке визначення ефективності взагалі, процесуалісти досліджують ефективність стосовно до кримінально-процесуального закону, судочинства, правосуддя та окремих його складових та питаннях [2, с.319]. Не зупиняючись на всіх цих аспектах, розглянемо лише сутність ефективності розслідування.

В.А.Стремовський під ефективністю розслідування розумів питому вагу отриманих результатів у порівнянні з поставленими перед слідством та дізнанням завданнями [3, с.88]. А.І.Данилюк і М.П.Рахлевський вважають, що ефективність розслідування – це результат позитивної діяльності органів дізнання, слідчого, прокурора по досягненню мети, яка поставлена перед стадією попереднього розслідування, її етапами і слідчими діями [4, с.255]. В той же час необхідно враховувати, що термін «ефективність роботи» в діяльності слідчого апарату може застосовуватись, як в широкому розумінні цього слова – тобто як ефективність діяльності по зміцненню законності і правопорядку в державі, боротьбі зі злочинністю та виконанню всіх завдань, які поставлені перед кримінальним судочинством, і у вузькому значенні – тобто оцінці реальних показників роботи.

Оскільки оцінювання показників діяльності характеризується як процес, який складається із систематичного збирання та аналізу інформації щодо показників діяльності працівників протягом тривалого часу, то і оцінка діяльності слідства повинна спиратись на конкретні показники. Об'єктивно вимірний критерій та шкала оцінки, яка допомагає визначити відмінності в стандартах показників, є однією з умов успішної діяльності. Такий критерій має охоплювати специфічні аспекти роботи, які не пов'язані з іншими видами діяльності й різняться від них. Шкала оцінки, в якій показники розподілені (ранжовані) від незадовільних до найвищих стандартів, повинна застосовуватись до кожного критерію, й після цього повинна даватись загальна оцінка роботи, яка базується на підсумуванні всіх чинників [5, с.72–73].

Щоб оцінити ефективність виконання завдань слідчим апаратом, необхідно мати реальне уявлення щодо тієї роботи, яка виконується як всіма слідчими, так і слідчими конкретного підрозділу, її обсягу, досягнутих результатів. З метою наукового визначення ознак необхідно перш за все визначити ті кількісні і якісні показники роботи слідчих, які дадуть змогу для оцінки їх праці.

Відповідно до наказу МВС України №745-92р. «робота слідчого апарату оцінюється за досягнутими результатами, головними з яких є: швидке і повне розкриття кожного злочину; об'єктивне і всебічне розслідування, встановлення всіх винних осіб і виявлення всіх скоєних ними злочинів на підставі суворого дотримання законності, скорочення строків і покращання якості попереднього слідства, забезпечення відшкодування матеріальних збитків, вжиття заходів щодо попередження правопорушень [6]».

На жаль, в чинному кримінально-процесуальному законодавстві України чітко не визначено зміст розкриття злочину, а в теорії та на практиці це питання в різні роки визначалось по різному. Так, Х.С. Таджієв зазначає, що «розкрити злочин – означає відповісти на два питання: чи мала місце подія злочину і хто його скоїв?» [7, с.24]. Із цього автор робить висновок, що процесуальним критерієм визначення злочину розкритим є ви-

несення постанови про притягнення особи як обвинуваченої. Близький до цієї позиції А.К. Гаврилов, який вважає, що злочин повинен вважатися розкритим з моменту, коли зібрані у справі докази дають змогу пред'явити обвинувачення конкретній особі [8, с.4]. Цієї ж думки дотримуються й інші дослідники [9, с.10].

Однак є думки, що злочин може вважатися розкритим лише за умови встановлення всіх обставин, які підлягають доказуванню у кримінальній справі [10, с.51]. Так, В.І. Власов, вважає, що вимоги закону про повне розкриття злочину повинні бути ув'язані з кінцевими результатами процесуальної діяльності і пропонує вважати злочин розкритим з моменту затвердження обвинувального висновку у кримінальній справі або винесення остаточного підсумкового документу в стадії розслідування [11, с.8].

Така різниця у підході до визначення терміна «розкриття злочину» пояснюється тим, що він не може бути пояснений однаково. По-перше, розкриття злочину можна розглядати як процес, діяльність по встановленню обставин скоєного злочину, а також як результат цієї діяльності. По-друге, якщо розглядати розкриття злочину лише як результат діяльності, то необхідно розрізнявати це поняття як у широкому, так і у вузькому розумінні цього слова.

Під розкриттям злочину у вузькому розумінні слова необхідно розуміти встановлення особи, яка скоїла злочин, і підтвердження цього шляхом винесення відповідного процесуального документу. Такі відомості про розкриття злочину важливі як інформація, необхідна для організації роботи, визначення її показників.

Так, спеціальною інструкцією НКВС СРСР 1925 р. розкритим вважався злочин, у якому: а) злочинець затриманий, зізнався у скоєному, викрадене розшукано; б) злочинець затриманий, не зізнався, але він викритий виявленими у справі обставинами; в) злочинець затриманий і зізнався, викрадене не розшукано; г) злочинець не затриманий, але відомий і викритий виявленими у справі обставинами. Характерно, що ця інструкція пов'язувала розкриття злочину із затриманням і зізнанням затриманого у скоєні злочину, що відповідало наявним у той час в теорії доказів хибним постулатам про визнання як основного доказу винності особи її зізнання. На практиці це призводило до численних порушень законності, безпідставних репресій, притягнення невинних осіб до відповідальності з подальшою їх реабілітацією через значний час [12, с.49].

У подальшому, розвиток права і зміцнення законності потребували більших гарантій дійсного розкриття злочину, щоб «жоден невинний не був покараний». З урахуванням вимог часу та посилення вимог до зміцнення законності в діяльності органів дізнання та слідчих, ці критерії неодноразово уточнювались і змінювались, корегувався порядок обліку злочинів тощо [13]. Так, були введені статистичні картки, згідно із якими обліковувались розкриті і нерозкриті злочини, які в органах внутрішніх справ підпи-

сувались слідчим та працівником органу дізнання і після перевірки працівниками штабних підрозділів міськрайлінорганів надавались для підпису начальнику органу внутрішніх справ. Після цього облікові картки направлялись в обліково-реєстраційні підрозділи органів внутрішніх справ для обробки.

У 1985 р. Генеральним прокурором СРСР було затверджено нову редакцію цієї інструкції [14]. Відповідно до цього злочин обліковувався як розкритий у тому разі, коли:

- 1) особа, яка скоїла злочин, встановлена і їй пред'явлено обвинувачення;
- 2) особа, яка скоїла злочин, встановлена, але за згодою прокурора кримінальна справа закрита за не реабілітуючими підставами;
- 3) особа, яка скоїла злочин (діяння, які містять ознаки кримінального злочину) за згодою прокурора звільнена від відповідальності без порушення справи і з застосуванням заходів громадського впливу;
- 4) особа, яка скоїла злочин, встановлена за протокольною формою досудової підготовки матеріалів і протокол разом з матеріалами направлено до суду;
- 5) кримінальна справа закрита зі звільнення особи від відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки;
- 6) особа, яка скоїла злочин, відома і наявні достатні докази його винності, але обвинувачення йому не пред'явлене у зв'язку із закриттям справи за скінченням строків давності, внаслідок акту амністії, якщо він усуває застосування покарання за скоєне діяння та у зв'язку зі смертю винного;
- 7) кримінальна справа зупинена провадженням на підставі п.2 ст.206 КПК внаслідок психічного або іншого тяжкого захворювання обвинуваченого, що засвідчено лікарем;
- 8) злочинець відомий, але ухиляється від слідства і суду або не встановлене з інших причин його місцезнаходження, якщо винесено постанову про притягнення його як обвинуваченого, обрано запобіжний захід та оголошено розшук обвинуваченого.

Основним критерієм оцінки розкриття злочинів стала кількість злочинів, що залишились нерозкритими, а до таких були віднесені ті справи, які зупинені за невстановленням особи, яка підлягала притягненню в якості обвинуваченого (п.3 ст.206 КПК України). До числа нерозкритих злочинів повинні були включатись всі справи, вперше зупинені в даному звітному періоді, незалежно від часу порушення справи та часу реєстрації даного злочину. Процент нерозкритих злочинів визначався у співвідношенні нерозкритих злочинів до числа розслідуваних.

Заповнені та підписані слідчим (працівником органу дізнання), начальником органу внутрішніх справ картки потребували також і підпису наглядаючого прокурора або його заступника і лише після цього могли на-

правляться для поставлення на облік*. В той же час відмінити облік картки міг лише прокурор, який її підписав, або вищестоящий прокурор. Раніше ж це могли робити співробітники обліково-реєстраційних підрозділів обласного рівня.

Таким чином, момент розкриття злочину став ув'язуватись із найважливішими процесуальними діями по винесенню законної і мотивованої постанови про притягнення особи як обвинуваченого з урахуванням достатності доказів, які вказують на вчинення нею злочину (ст.131 КПК), і пред'явлення цієї постанови обвинуваченому (ст.140 КПК).

19 листопада 1987 року Генеральним прокурором СРСР і Міністром внутрішніх справ СРСР підписано спільну вказівку №91/11 «Про введення нового критерію оцінки розкритого злочину і внесення змін в інструкцію про єдиний облік злочинів». Таким критерієм стала кількість злочинів, які залишилися нерозкритими, а до них було віднесено ті, справи про які були зупинені у зв'язку з нерозшуком або невстановленням особи, яка підлягала притягненню в якості обвинуваченого (за п.п.1 і 3 ст.206 КПК). Крім того, вводився порядок, згідно із яким облік розкритих злочинів повинен був здійснюватись вже тоді, коли у справі по обвинуваченню особи, яка скоїла злочин, закінчено провадження, обвинувальний висновок підписано прокурором та статистичні картки, підписані прокурором, надані в обліково-реєстраційні підрозділи. Розкритими вважались також і ті злочини, коли особи звільнялись від кримінальної відповідальності по не реабілітуючим обставинам та по протокольній формі досудової підготовки матеріалів.

Оскільки аналіз стану злочинності і результатів розкриття злочинів передбачалось здійснювати за кінцевими результатами – кількості злочинів у закінчених розслідуваннях справах та вирішеним матеріалам, було вирішено вираховувати процент розкриття злочинів лише двічі на рік (за підсумками півріччя і за рік). Проте відсутність можливості щомісячного, протягом тривалого періоду часу, відслідковування стану розкриття злочинів могло призвести до послаблення контролю за цією ділянкою роботи і негативно вплинути на кінцеві результати. Пропонувалось на рівні МВС України усунути цей недолік шляхом запровадження системи відслідковування за розкриттям контрольних злочинів. Вся інформація про ці злочини щоденно вводилась в пам'ять ЕОМ і Інформаційний центр міністерства міг в будь-який час надати інформацію про той чи інший злочин, про всі злочини по конкретній області або в цілому по Україні. На рівні обласних апаратів вважалось доцільним вести щоденне оперативне стеження за фа-

---

* Цей порядок, згідно із яким статистичні картки первинного обліку злочинів і результатів розслідування справ повинні підписуватись прокурорами, декілька разів змінювався (або ж скасовувався, або ж знову встановлювався). Див. спільні вказівки Генеральної прокуратури України і МВС України від 9.09.1991р. №16-78; від 3 12.1991р. №16-109 та від 30.09.1992р. №11-40.

критичним станом роботи по розкриттю злочинів на підставі інформації, яка надходила в чергові частини.

Практика підтвердила недосконалість такого обліку, оскільки злочини, кримінальні справи про які залишались у провадженні слідчих, при розрахунку процента розкриття не враховувались, а при такому підрахунку процент розкритих злочинів, особливо по лінії карного розшуку, значно скоротився і не відповідав дійсному стану справ. Ті ж оперативні дані, які надавали оперативні служби про фактичний стан розкриття злочинів, важко було перевірити. Щоб мати оперативну статистику, були введені статистичні талони, які не підписувались прокурорами, що створювало умови для зловживань. До того ж прийняті у 1993 р. зміни до КПК України призвели до невідповідності існуючій у той час методиці оцінки діяльності органів внутрішніх справ по розкриттю і розслідуванню злочинів. Так, із серпня 1993 р. перебіг 2-х місячних строків слідства починався після встановлення винної особи, як правило – після пред'явлення їй обвинувачення. Строки ж розслідування нерозкритих злочинів згідно із КПК до цього часу не обраховувались і розслідування у справі могло бути зупинено після виконання всіх слідчих дій, які часовим інтервалом не обмежувались. У зв'язку з цим показник розкриття злочинів перестав бути об'єктивним і визначався суб'єктивними визначеннями слідчого і прокурора щодо повноти виконання слідчих дій, які у ряді випадків не завжди були узгоджені на рівні цих відомств.

У зв'язку з цим вважалось за доцільне показник розкриття злочинів визначати співвідношенням числа розкритих злочинів у звітному періоді до числа злочинів, зареєстрованих у звітному періоді, а розкритим вважати злочин, слідство у якому закінчено у звітному періоді і справа направлена до суду або закрита за nereабілітуючими підставами, незалежно від часу реєстрації злочину.

На сьогоднішній день діє Інструкція про порядок прийому, реєстрації, обліку та розгляду в органах, підрозділах і установах внутрішніх справ України заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини і пригоди (Наказ МВС України №500 від 26.11.91 р.). Згідно з нею дані про розкриття злочинів визначаються за кінцевими наслідками розслідування кримінальних справ. Критерій визначення злочину як розкритого залишився таким самим, як і раніше – кримінальна справа по якому закінчена провадженням (справа направлена до суду; особа, яка вчинила злочин, встановлена, але кримінальна справа закрита за nereабілітуючими підставами); особа, яка вчинила злочин, встановлена в процесі протокольної форми досудової підготовки матеріалів і протокол направлено до суду.

Нерозкритим вважається такий злочин, справа по якому зупинена за нерозшуком або невстановленням особи, яка підлягає притягненню як обвинувачена (п.п.1 і 3 ст.206 КПК), крім того до числа нерозкритих включаються злочини, у справах яких з моменту порушення пройшло більше

двох місяців, але не представлено документів первинного обліку про зупинення слідства, за нерозшуком обвинуваченого чи невстановленням осіб, які вчинили злочини, або про пред'явлення обвинувачення. До підрахунку включаються вказані злочини, справи щодо яких були порушені в поточному році, а також перехідний залишок злочинів минулого року, у справах, порушених після 1 листопада.

В той же час Інструкцією про порядок заповнення та подання документів первинного обліку злочинів, осіб, які їх вчинили, руху кримінальних справ і протоколів про злочини, для використання при контролі за процесом розкриття злочинів та прийняття відповідних заходів з цих питань запроваджено облік злочинів, за вчинення яких особам пред'явлено обвинувачення (статистичний талон форми №4). За цією ж Інструкцією «розкриттям може вважатись злочин, коли зібрані докази є достатніми для прийняття кінцевого рішення у справі про винність особи у вчиненні злочину». Тут же зазначено, що сам факт встановлення особи, що вчинила злочин і пред'явлення їй обвинувачення без прийняття кінцевого рішення у справі, не дає підстав для обліку розкритого злочину.

Тобто достовірність переконання слідчого (особи, яка проводить дізнання) у розкритті злочину підлягає перевірці. Притягненням особи як обвинуваченого розслідування, як відомо, не завершується, а навпаки, отримуючи нові ознаки, йде шляхом поглибленого з'ясування обставин злочинної дії та особи обвинуваченого, за його участю та за участю захисника. В ході подальшого розслідування пред'явлене обвинувачення може як підтвердитись, так і не підтвердитись повністю або частково. Можливо також виявлення інших злочинів або епізодів, які не інкримінувались обвинуваченому, встановлення співвиконавців та співучасників (організаторів, підмовників, пособників). Враховуючи це, вимога закону про швидке і повне розкриття злочинів повинна ув'язуватись з кінцевими результатами процесуальної діяльності. Відповідно ж до ст.120 КПК України кінцевим результатом попереднього слідства вважається направлення кримінальної справи прокурору з обвинувальним висновком чи постановою про застосування примусових заходів медичного характеру або закриття провадження в справі. Тобто розкриття злочинів може визначатись по цих актах.

В той же час винесення зазначених процесуальних рішень не завжди означає, що злочин розкрито повністю. Так, у 1998 році із числа направлених прокурору з обвинувальними висновками справами майже 8 тисяч справ або 4,5% були повернуті прокурорами для проведення додаткового розслідування, ще 6,5 тисяч (3,6%) повернуті на додаткове розслідування судами. За цей же період судами виправдано 76 осіб, понад 10 тисяч постанов слідчих про закриття справи скасовано прокурорами.

Зазначене ще раз підтверджує, що саме від кінцевих результатів роботи слідчого апарату залежить оцінка ефективності діяльності органів внутрішніх справ. В той же час розглянуте нами визначення критеріїв роз-

криття злочинів не в повній мірі може бути застосоване для визначення ефективності діяльності самого слідчого апарату.

Відомо, що виконання безпосередніх завдань розслідування веде до утворення у кримінальній справі таких якостей, як законність, всебічність, повнота і об'єктивність дослідження його суттєвих обставин, обґрунтованості і вмотивованості пред'явленого обвинувачення, тобто дає якісний позитивний результат.

Ефективність попереднього слідства тісно пов'язана з результативністю, яка характеризує розслідування з боку якісного і повного вирішення його завдань. В той же час ефективність попереднього слідства слід розуміти, як у вузькому значенні, яке визначається результатами, досягнутими в ході розкриття і розслідування кожного злочину, так і в широкому розумінні – як ступінь впливу такої діяльності на покращання криміногенної ситуації, зменшення рівня злочинності на території обслуговування, зміцнення правопорядку і законності, усунення причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів [15, с.8].

Авторами, якими досліджувалась ефективність розслідування, складовими її частинами називаються результативність, продуктивність, раціональність, законність, оптимальність, надійність, вірність, економічність [16, с.182–183]. Слід погодитись із А.Я.Дубінським, який прийшов до висновку, що для характеристики ефективності достатньо розглядати два елементи: результативність, тобто досягнення якісного результату, та раціональність, яка охоплює всі вищевказані елементи, крім законності [17, с.141–148]. В.І.Власов вважає, що важливим елементом ефективності розслідування є якість, оскільки з погіршенням якості слідства знижується і ефективність. Неякісне розслідування у кримінальних справах не створює ефективності, а якщо і сприяє їй, то не завжди і в незначній мірі. В той же час і якісне розслідування призводить до ефективності не одразу, а протягом певного часу, необхідного для виводження та розповсюдження позитивного впливу на зміцнення правопорядку. При цьому ефективність залежить і від інтенсивності слідства, а також діяльності інших державних органів та соціальних умов [18, с.33].

У практичній діяльності слідчих підрозділів зустрічається застосування терміна «ефективність слідства», яка визначається співвідношенням кількості закінчених кримінальних справ до загальної кількості тих, що знаходились у провадженні слідчих у звітному періоді. Цей термін у даному випадку застосовується у вузькому значенні (скоріше це результативність роботи), однак і виконання поставлених перед слідчим апаратом завдань, тобто ефективність слідчої роботи у широкому розумінні, залежить від інтенсивного та якісного проведення слідства, а тому кількість закінчених кримінальних справ і розслідуваних у них злочинів, їх питома вага в загальній кількості тих, що знаходились у провадженні, є важливим критерієм оцінки ефективності роботи [19, с.30].

Накопичення в провадженні нерозслідуваних кримінальних справ, у яких протиправна діяльність винних осіб не зупинена (особи, які скоїли злочини, не встановлені, не розшукані, або не притягнуті до кримінальної відповідальності), негативно відображається на стані боротьби зі злочинністю. Саме тому обсяг незавершених розслідуванням кримінальних справ постійно знаходиться в центрі уваги керівника будь-якої ланки слідчого апарату. Дані про кількість справ у провадженні, закінчених розслідуванням, зупинених та тих слідство в яких ще триває, збираються та аналізуються начальниками слідчих підрозділів міськрайлінорганів щодавно з метою забезпечення своєчасного реагування на оперативну обстановку, яка склалась, оперативно вживати превентивні заходи по усуненню наявних недоліків та викорінення негативних тенденцій в роботі підпорядкованих слідчих працівників. В такі ж терміни доцільно відслідковувати таку інформацію і на рівні слідчих апаратів ГУМВС-УМВС. Що ж стосується Головного слідчого управління МВС України, то такі дані узагальнюються і аналізуються щомісячно.

З огляду на це в слідчому апараті органів внутрішніх справ одним із основних показників, згідно із яким визначається ефективність його роботи, взято питому вагу розслідуваних кримінальних справ – тобто співвідношення кількості справ у яких слідство було закінчено до загальної кількості справ, які знаходились у провадженні.

З метою більш повного і методично правильного вирахування продуктивності праці слідчих – тобто кількісних показників їх роботи по розслідуванню кримінальних справ пропонується дотримуватись таких правил:

1. Розрахунки слід проводити за числом закінчених провадженням справ (куди входять направлені прокурору з обвинувальним висновком або з постановою про застосування примусових заходів медичного характеру, а також закриті провадженням) і зупинених провадженням справ. У це число потрібно також включати кількість направлених до суду справ, які були закриті у порядку, передбаченому статтею 7³ Кримінально-процесуального кодексу (справи щодо неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечні діяння до досягнення віку, з якого можлива кримінальна відповідальність). Сума цих справ повинна розглядатись як показник загального числа розслідуваних слідчими справ.

2. Для визначення середніх показників цієї роботи слід також брати фактичне число працюючих слідчих (а не штатну чисельність). Слідчі контрольно-методичного апарату, які безпосередньо не розслідують кримінальні справи, а також керівники слідчих підрозділів і їх заступники, в це число не включаються і розрахунки продуктивності праці слідчих (а також навантаження) здійснюються без їх врахування. Не повинен включатись в це число і некомплект слідчих.

3. Середньомісячне число розслідуваних справ, які припадають на одного слідчого, повинно рахуватись шляхом ділення загального числа розслі-

дуваних справ на число фактично працюючих слідчих, а потім ділення цього результату на одинадцять місяців (вираховуючи з року 1 місяць відпустки). Цей показник може вираховуватись один раз на рік за річними даними і тільки в масштабі області, регіону, країни. В слідчих підрозділах міськрайлінорганів слід вираховувати фактичне число розслідуваних справ по кожному слідчому окремо за фактичними результатами його роботи [20].

Є думка, що для обчислення кількісних показників роботи слідчих необхідно включати не число фактично працюючих слідчих, а всю штатну чисельність (включаючи наявний некомплект слідчих, керівників слідчих підрозділів, контрольно-методичні апарати та помічників слідчих). Такий підхід є зовсім невірним, оскільки такі підрахунки не дадуть змоги реально визначити виконану роботу як слідчими, так і цими працівниками, оскільки до їх функціональних обов'язків покладено інші завдання. Так, на керівників слідчих підрозділів законом покладено обов'язки по організації і керівництву слідчою роботою, тобто вони виконують управлінські функції, крім того, вони і слідчі-методисти повинні здійснювати процесуальний контроль та надавати практичну і методичну допомогу слідчим. Оцінка їх праці здійснюється зовсім за іншими критеріями, а тому вираховувати на них середню кількість закінчених провадженням справ на місяць було б не тільки не коректним, але й методично не вірним, оскільки ці працівники відповідають за стан слідства не в якихось конкретних справах, а в усіх без винятку справах, які знаходяться у провадженні підпорядкованих їм слідчих працівників. Що ж стосується помічників слідчих, то до їх функціональних обов'язків входить лише надання допомоги слідчому і виконання його доручень, пов'язаних із розслідуванням справи, але не безпосереднє розслідування.

В той же час заслуговує на увагу і подальше розповсюдження введення критерію оцінки кількісних показників роботи, при якому як виконана робота обраховувались не кримінальні справи, а кількість розслідуваних у них злочинів (епізодів), об'єднаних у одне провадження, та кількість притягнутих до кримінальної відповідальності осіб.

Зрозуміло, що розрахункові середні показники роботи можуть бути використані як оціночний критерій роботи конкретного слідчого працівника, тільки як усереднений результат, оскільки не може бути як двох однакових кримінальних справ, навіть при подібності обставин скоєних злочинів, так і однакових умов їх розслідування. Так, наприклад, в двох кримінальних справах, порушених за фактом розкрадення державного майна шляхом зловживання посадовим становищем, можуть бути зовсім різні умови розслідування, які залежать, як від об'єктивних, так і від суб'єктивних факторів (на різних якісних рівнях проведені ревізії, повністю чи ні вилучені необхідні бухгалтерські документи, різний обсяг доказової бази, необхідність у проведенні різної кількості слідчих дій, експертних досліджень тощо). Багато в чому залежить розслідування і від фахового рівня слідчого, його професійної підготовки, наявності практичного досвіду, дієвості опе-

ративного супроводження, інших факторів. В той же час, визначення середнього показника роботи дає можливість визначати відмінність розрахункових (планових) показників від фактичного стану справ і за допомогою цього виявляти прорахунки в діяльності підпорядкованих слідчих працівників та слідчих підрозділів.

Головний показник ефективності роботи – продуктивність праці слідчих, яка визначається перш за все своєчасним та якісним розслідуванням злочинів. Значні можливості та резерви продуктивності праці слідчих закладені в раціональному використанні їх робочого часу, що може бути досягнуто перш за все плановістю в роботі, організованістю та дисципліною. Практика свідчить, що в тих слідчих підрозділах, де завершення слідства відкладається на кінець звітних періодів, виникають штучні ускладнення у взаємодії з іншими службами, із забезпеченням транспортом, доставкою та конвоюванням затриманих та заарештованих, викликом свідків, друкуванням процесуальних документів друкарками тощо. Це призводить до значних втрат часу на врегулювання організаційних питань на шкоду безпосередньому виконанню слідчих дій, поспішності, неякісному розслідуванню, порушення строків слідства.

Фактично, недоліки в організації роботи ряду слідчих підрозділів призводять до такої ситуації, коли в кінці кожного кварталу різко зростає кількість закінчених провадженням справ, а перший місяць кожного кварталу характеризується різким спадом результативності роботи.

Начальники слідчих підрозділів повинні контролювати не тільки наявність у слідчих планів завершення слідства у справах, але й своєчасне виконання ними процесуальних дій, стан виконання доручень слідчих органами дізнання, знати орієнтовні строки завершення слідства у кожній справі.

Встановлені законом двохмісячні строки, розраховані на розслідування злочинів, повинні розглядатись як максимальні в більшості випадків. У справах про злочини, розслідування у яких не становить складнощів, слідство повинно здійснюватись в більш стислі терміни. Необхідно постійно відшукувати резерви в роботі, використовуючи всі можливості для найкорішого завершення слідства. Для успішного виконання поставлених перед слідчим апаратом завдань необхідно безупинно нарощувати темпи продуктивності праці.

Кількість справ у провадженні не завжди залежить від кількості зареєстрованих злочинів. Не завжди збільшення кількості справ у провадженні слідчих можна пояснити збільшенням рівня злочинності. Необґрунтоване порушення кримінальних справ і тяганина у справах, низька якість розслідування, поспішне зупинення слідства та безпідставне закриття кримінальних справ також є факторами, які негативно впливають на рівень навантаження, необхідності виконання непотрібної або ж подвійної роботи. Нескладні підрахунки свідчать, що завдяки прорахункам в організації роботи

по розслідуванню кримінальних справ, відволікаються від розслідування приблизно 5 відсотків слідчих. В цілому по Україні це штатна чисельність двох середніх за розмірами слідчих апаратів.

У зв'язку з цим завдання по підвищенню ефективності роботи та продуктивності праці слідчих неможливо вирішити без забезпечення кваліфікованого розслідування на високому професійному рівні та суворого дотримання законності при прийнятті процесуальних рішень.

Справа вважається повністю розслідуваною лише тоді, коли винна особа повністю викрита в скоєнні злочину, глибоко та повно вивчені дані, що характеризують цю особу, виявлені причини та умови, які сприяли вчиненню злочину та вжито заходів до їх усунення, відшкодовано заподіяну злочинном шкоду. Без виконання цих обов'язкових умов неможливо вважати виконаними завдання слідства.

Швидко і кваліфіковане розслідування багато в чому обумовлюється ретельно продуманим плануванням слідчих та розшукових заходів. Начальники відділень повинні постійно надавати практичну і методичну допомогу слідчим, особливо молодим спеціалістам, при складанні планів розслідування у кримінальних справах. Заслуговує розповсюдження та впровадження досвіду роботи тих слідчих підрозділів, де плани, які складаються слідчими, затверджуються їх начальниками. При здійсненні контролю начальникам слідчих підрозділів потрібно звертати увагу на те, щоб планування не зводилось лише до механічного переліку слідчих дій, а і в обов'язковому порядку висувались обґрунтовані версії, зазначались питання, які підлягають дослідженню, та способи їх перевірки, дії, які потребують певного часу для виконання (призначення експертиз, направлення запитів тощо) ставились до виконання негайно, а не наприкінці слідства. Потрібно жорстко реагувати на всі факти тяганини, формалізму у виконанні запланованих заходів.

З метою підвищення ефективності слідчої роботи необхідно в кожному слідчому підрозділі визначати основні показники роботи кожного слідчого, а в слідчих апаратах ГУМВС-УМВС – кожного слідчого відділу (відділення). Ті слідчі працівники, а також слідчі підрозділи, які за результатами роботи досягли значних позитивних результатів повинні заохочуватись, їх передовий досвід повинен узагальнюватись і розповсюджуватись. За результатами роботи слідчих апаратів на рівні ГСУ МВС України проводиться розподіл місць згідно із досягнутими результатами. Ця система ранжування побудована за принципом виведення оцінок (балів) за такими основними результатами:

1. Кількісні показники роботи, які вираховуються на одного фактично працюючого слідчого (без врахування некомплекту, керівництва слідчих підрозділів та контрольно-методичних апаратів):

- кількість справ, закінчених одним слідчим;
- направлено до суду справ одним слідчим;

- кількість закритих кримінальних справ на одного слідчого;
- 2. Якісні показники роботи, які вираховуються за результатами роботи слідчого апарату у звітному періоді:
  - дотримання процесуальних строків (питома вага справ закінчених у строки понад 2 місяці);
  - якість слідства (питома вага направлених на додаткове розслідування справ);
  - дотримання законності (загальна кількість допущених порушень законності);
  - питома вага залишку нерозслідуваних справ.
- 3. Рівень навантаження на одного слідчого працівника.

Оскільки в різних слідчих апаратах рівень навантаження різняться, цей показник взято для підрахунку, щоб він мав вплив для уточнення всіх інших показників, адже зрозуміло, що чим більшим є навантаження, тим в гірших умовах працював слідчий апарат. З цих же причин всі слідчі апарати розбиті на дві групи – на територіальну і транспортну зони.

По кожному із показників виводяться місця (окремо по Україні і по зонах). При цьому чим більш позитивним буде результат, тим вище буде зайняте слідчим апаратом місце, і навпаки – найгірші результати обумовлюють останні місця. Так, слідчий апарат, в якому одним слідчим працівником направлено справ до суду більше, ніж в інших апаратах, отримує перше місце за цим показником, а той, де якість слідчої роботи є найгіршою, відповідно – останнє місце в розділі «Питома вага повернутих на додаткове розслідування справ». Всі отримані за цими 8 показниками бали сумуються, після чого визначаються місця в цілому.

Таку ж схему підрахунку розподілу місць можливо запровадити і в слідчих апаратах ГУМВС-УМВС. При цьому можливо вираховувати місця і за іншими показниками слідчої роботи (рівень відшкодування заподіяної злочинном шкоди, профілактична робота, кількість розслідуваних злочинів тощо). В тих апаратах, де різняться умови праці окремих слідчих підрозділів, можливо ввести розподіл за зонами (сільській, промисловій).

В слідчих підрозділах міськрайлінорганів розподіл місць серед слідчих необхідно визначати за конкретними показниками роботи кожного слідчого.

Список літератури:

1. Кудрявцев В.Н., Никитинский В.И., Самошенко И.С., Глазырин В.В. Эффективность правовых норм. М., 1980.
2. Строгович М.С., Алексеева Л.Б., Ларин А.М. Советский уголовно-процессуальный закон и проблемы его эффективности. М., 1979.
3. Стремовский В.А. Актуальные проблемы организации и производства предварительного следствия в СССР. Краснодар, 1978.
4. Данилюк А.И., Рахлевский М.П. Понятие эффективности предварительного расследования // Актуальные вопросы борьбы с преступностью. Томск, 1984.
5. Райт Глен. Державне управління. К., 1994.
6. Інструкція по організації діяльності органів попереднього слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими службами органів внутрішніх справ України у роз-

критті і розслідуванні злочинів: Наказ МВС України від 25.11.1992р. №745. 7. Таджиев Х.С. Прокурорский надзор и ведомственный контроль за расследованием преступлений. Ташкент, 1985. 8. Гаврилов А.К. Раскрытие преступления на предварительном следствии (правовые и организационные вопросы). Волгоград, 1976. 9. Алимджанов Б. Раскрытие преступлений – задача следственных органов. Ташкент, 1975. 10. Остроумов С., Панченко С. Критерий оценки раскрытия преступлений // Соц. Законность. 1976. №9. 11. Власов В.И. Качество расследования преступлений. Ульяновск, 1985. 12. Корнев С.Н. К вопросу об учете раскрытых преступлений // Административный вестник. 1962. №1-13. 13. Вказівки Прокуратури СРСР №11/87 від 16.09.1966р., №11/66 від 16.09.1969р.; роз'яснення №11-293 від 20.08.1972р. та Методичні вказівки про аналіз в органах прокуратури статистичних даних про злочинність №11-274-79 від 31.07.1979р. 14. Інструкція про єдиний облік злочинів (2-е видання Інструкції від 30.12.1965р.) зі змінами і доповненнями на 1 січня 1986 року), затверджена наказом Генерального прокурора СРСР №59/11 від 30.12.1985р. 15. Михайлов А.И. О понятии и критериях эффективности предварительного следствия // Проблемы предварительного следствия в уголовном судопроизводстве. М., 1980. 16. Эффективность применения уголовного закона. М., 1973. 17. Дубинський А.Я. Исполнение процессуальных решений следователя. Правовые и организационные проблемы. К., 1984. 18. Власов В.И. Расследование преступлений. Проблемы качества. Саратов, 1988. 19. Жильцов Ю.А., Кологривов В.П. Организация работы следственных подразделений городских и районных органов внутренних дел, К., 1984. 20. Інструкція по складанню статистичного звіту про роботу органів слідства та дізнання (п.68), затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури, МВС та ДГПА від 29.05.1998р. №14/385/269.

Надійшла до редколегії 28.08.2000

*А.Ф. Волобуєв, канд. юрид. наук, професор
каф. криміналістики Ун-ту внутр. справ*

ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Застосування попереджувальних заходів при розслідуванні економічних злочинів, що вчиняються з використанням статусу суб'єкта підприємницької діяльності, є актуальною проблемою криміналістичної теорії і слідчої практики. Наочно це проявилось при розслідуванні розкрадань безготівкових грошових коштів, що скоєні з використанням підроблених банківських платіжних документів, комп'ютерних технологій, а також коштів вкладників в небанківських фінансових установах. Матеріали цих кримінальних справ послуговували підставами для внесення суттєвих змін в організацію роботи контролюючих, правоохоронних органів та у законодавство.

Відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства орган дізнання, слідчий (а також прокурор і суд) в процесі провадження за кримінальною справою «зобов'язані виявити причини і умови, які сприяли вчиненню злочину» (ст.23 КПК). Встановивши їх, названі органи вносять у